

ЎЗБЕКИСТОН МАТБУОТИ

Ислом КАРИМОВ:

Бу йилги
Наврўз
истиқлолимиз,
мустақиллигимизнинг
ўн бешинчи
Наврўзидир.

Бу йилги
Наврўз
ҳаётимизнинг
барча жабҳаларида,
иқтисодиётимиз
соҳа ва
тармоқларида
янгиланиш,
ўсиш ва юксалиш
Наврўзидир.

*Ўлкамизда
Наврўз
кезар...*



2006 ' 1



Божий шерос



29-бет:

Ани
назм
этқи,
тархинг
тоза
бўлғай...

32-бет:

Куйга
кўчган
шеъриятнинг
беназир
тадқиқотчиси

34-35-бет:

Иш
анкетасини
яратган
олимнинг
жасорати

Сўз саройига сайр

Алишер Навоий, "Мажолис ун-нафоис"

Мавлоно Лутфий ўз замонининг маликул-каломи эрди, форсий ва туркийда назири йўқ эди. Аммо туркийда шуҳрати кўпрак эрди ва туркча девони ҳам машхурдур ва мутааззирул жавоб матлаълари бор.

... Яна бири буким:

Сайд этти дилбарим мени бошуфта сочтин,
Солди каманд бўйнума икки қулочтин.

Лутфий

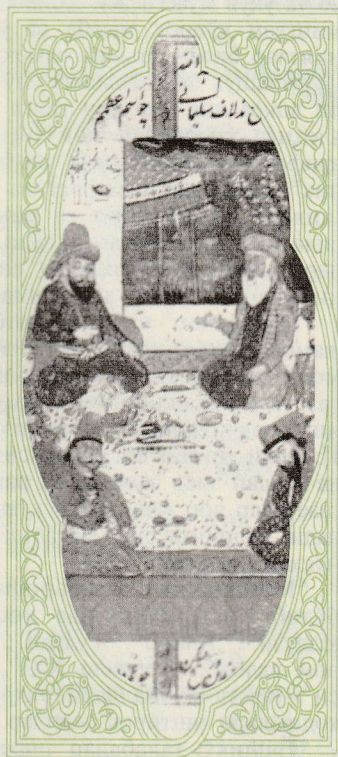
Сайд этти дилбарим мени ошуфта сочтин,
Солди каманд бўйнума икки қулочтин.

Хуснинг чоғинда то не адабсизлик этти гул,
Ким, юзуни қонатти сабо захми кожатин.

Кандин тенг ўлсун ул шакар ирнинг била набот?
Маълум эрур тафовути икки йиғочтин.

Гар шона урса зулфунга машишотан насим,
Чиқғай ҳазор ҳалқа кўнгул текма сочтин.

Тўйгунча қўй юзунг сари Лутфийни боққали,
Неъматни бой киши аямас чунки очтин.





“Лайли ва Мажнун”ни ёзиб битирган Алишер Навоий “Хамса”нинг тўртинчи достонини яратишга киришди. Тўрт ой давомидаги ижодий меҳнат самараси ила уни 1484 йилда ёзиб тугатди. Асарга “Саъбаи сайёр” (“Етти сайёр”) деб ном берди.

*Чунки қойил етти мусофир эди,
Ки алшар сайр ишига моҳир эди,
Бўлди чун бу рақам иши тайёр,
Қўйдум отини “Саъбаи сайёр”*

„Лутф бу назми аро бағоятдур...“

“Саъбаи сайёр” ишқий-саргузашт достон. У ўзининг композицияси билан “Хамса”нинг бошқа достонларидан фарқ қилади. Достон халқ оғзаки ижодида бўлганидек, “ҳикоя ичида ҳикоя” усулида яратилган. Алишер Навоий бу асарда ҳам сўз қўллаш бадиий маҳоратини олий даражада намойиш эта олди.

Достон ҳақида қатор илмий-тадқиқот ишлари яратилгани маълум. Бироқ, асар тилидаги сўзлар жумладан, “Ўзбек классик адабиёти асарлари учун қисқача луғат” ва “Алишер Навоий асарлари луғати” (муаллифлар — Порсо Шамсиев ва Собиржон Иброҳимов), “Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати” ҳамда “Саъбаи сайёр” достони бўйича амалга оширилган баъзи тадқиқот ишларига солиштирилганида кўплаб сўзлар уларда қайд этилмаганлиги, сўзларнинг лисоний хусусиятлари атрофлича ўрганилмаганлиги маълум бўлади.

Демак, мавжуд луғатларга кирмай қол-

ган сўзларни аниқлаш, уларнинг маънавий хусусиятларини белгилаш ва тасниф этиш масалаларини ойдинлаштириш ниҳоятда муҳимдир. Илмий назарияларимизга кўра “Саъбаи сайёр” асаридаги янги аниқланган сўзларни асосан, “Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати” (1983—1985)га ва ўрни билан тил тарихи юзасидан амалга оширилган лексик тадқиқот ишларига қиёсладик. Қуйида изоҳланаётган ана шундай сўзлар намуна сифатида келтирилди:

илтиҳоб — ловиллаб ёниш; иссиқлик, алангалик; шуълаланувчи:

*Тиғ селобидин бериб бас кин,
Кин ўти илтиҳобиға таскин.*

истидомат — бирор нарсанинг давом этишини хоҳлаш, доимо ниманидир хоҳлаш; давомийлик; устуворлик:

*Андин андуҳ ила надомати бор,
Ёки айш ичра истидомати бор.*

кавкабафруз — юлдуздай порлоқ, юлдуздай ялтироқ, юлдуздай нур сочувчи:

*Ҳар лаган дуржи кавкабафрузи,
Кавкаб гавҳари шабафрузи.*

маосий — гуноҳкор, айбдор, гуноҳга ботган:

*Қодиро, ул заифи осиймен
Ки бошимдин-аёқ маосиймен.*

мутаол — буюк, улуг, олий, ҳаммадан баланд, ҳаммадан Улуғ (Аллоҳнинг сифати); юксаклик, мукаммаллик:

*Аямай андин эзиди мутаол
Ҳеч ишда камол, хоссаки мол.*

сижоф — парда, ҳарир парда (эшик пардаси):

*Хулла сандал насими турфа сижоф,
Сар-басар даврасида сандал боф.*

баҳринишин — денгизда яшовчи, денгизда ўтирувчи:

*Ётгач — ўқ музд айлабон таъйин,
Бўдилар кема ичра баҳринишин.*

биёбонгард — биёбон кезувчи:

*Бириси муқбили биёбонгард,
Яна бири мудбири бихор навард.*

идмон — берилиш, ишқибозлик:

*Шоҳким, бир кийикка урди ҳаданг,
Десам идмони ишга келди батанг.*

жўшқур — алангаланмоқ; пуфламоқ, йўталмоқ:

*Субҳдин лек уйла жўшқурди
Ким дамидин ул ўтми совурди.*

дийдабонлиқ — посбонлик, қоровуллик, назорат қилувчилик, қўриқловчилик; ҳамма ёқ кўринадиган баланд жойда туриб, атрофни кузатиш ва душман келиши билан ўз қўшинига хабар берувчи қоровул, посбон:

*Ки, кишиким қўюб эди Жобир,
Дийдабонлиққа ҳар сори нозир.*

Шундай қилиб, “Саъбаи сайёр” асари лисонидagi янги аниқланган сўзлар талқини мумтоз адабиётнинг дурдоналарини ўрганишга бўлган қизиқишни янада орттиради, деган умиддамиз.

Манзар АБДУЛХАЙРОВ,
филология фанлари номзоди